

Mirthe Berentsen

Hoe ziet het leven in de culturele diplomatie eruit en wat is er mogelijk in deze moeilijke tijd? Ambassadeur Internationale Culturele Samenwerking Arjen Uijterlinde in Den Haag, de hoofden Cultuur & Communicatie van de ambassades in Turkije, Quirine van der Hoeven, het Verenigd Koninkrijk, Roel van de Ven en Indonesië, Yolande Melsert, tevens directeur van het Erasmus Huis in Jakarta, vertellen.

Het ICB in de buitenlandse praktijk

Gefeliciteerd, de functie van ambassadeur voor Internationale Culturele Samenwerking bestaat 40 jaar. Wat houdt uw positie eigenlijk in?

UIJTERLINDE: Met deze functie geeft de Nederlandse overheid aan dat het groot belang hecht aan cultuur als pijler van buitenlandse betrekkingen. Oorspronkelijk had de ambassadeur vooral een rol in het interstatelijke verkeer en bij bilaterale culturele verdragen. Sindsdien is de nadruk komen te liggen op het verbinden en integreren van cultuurbeleid en buitenlandbeleid. De ministeries van Buitenlandse Zaken (BZ) en Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) trekken daarin samen op. De ambassadeur is adviseur voor de verantwoordelijke bewindslieden op het eigen ministerie, en interdepartementaal aanspreekpunt en budgethouder voor internationale cultuurprogramma's. De cultuurattachés kunnen bij ons terecht met vragen, mijn team en ik zijn voor hen het thuis. Soms gaat dat bijvoorbeeld om hele

praktische zaken zoals staatsgaranties voor bruikleen van kunstwerken vanuit het buitenland.

Zowel nationaal als internationaal heeft COVID-19 grote invloed op het culturele leven. Hoe beïnvloedt het jullie dagelijkse bezigheden?

UIJTERLINDE: Zoals voor de meeste sectoren geldt, is de grootste verandering dat we veel thuiswerken en bellen. Wat je daardoor mist zijn de onverwachte contacten en het ontstaan van nieuwe gesprekken, dat kan niet zo gemakkelijk vervangen worden met digitaal contact. Inhoudelijk is ons werk nu veel meer gericht op het helpen overleven van de culturele sector en het zoeken naar alternatieven om internationaal samen te blijven werken.

VAN DER HOEVEN: In het begin dachten veel mensen 'dat er niets meer kon'. Om de samenwerkingen te blijven aanmoedigen hebben we een open call geplaatst voor online kunstprojecten, het *cultural micro support*-programma,

en zijn we een digitale residency met Turkse en Nederlandse designers gestart, zodat we kunnen blijven samenwerken.

VAN DE VEN: De pijn van de culturele sector, zowel financieel als scheppend, is ontzettend groot en de vooruitzichten zijn erg onduidelijk. Wat wij gelukkig zien is dat de Nederlandse sector veerkrachtig en inventief is, en via verschillende regelingen kunnen we blijven investeren. We hebben een speciale oproep gedaan voor projecten op afstand en daar zijn 30 prachtige projecten uit gekomen, onder meer op de lokale radio en op livestreams.

MELSERT: Het moment dat de pandemie ons trof, was de dag na het Nederlandse staatsbezoek en de handelsmissie aan Indonesië. We moesten alle activiteiten afblazen. De grootste teleurstelling was dat we het feestelijke programma dat we eind maart hadden georganiseerd voor de 50ste verjaardag van het Erasmus Huis, moesten annuleren.

Heeft de huidige pandemie invloed op het eerder ontwikkelde beleid van het ICB?

UIJTERLINDE: De impact op uitwisseling en samenwerking zoals we die kenden, is erg groot. Via regelingen van rijkscultuurfondsen, speciale open calls van onze ambassades en alternatieve werkvormen voor conferenties en trainingen blijven we investeren in onze internationale positionering en netwerken. Tijdens de afgelopen (online) terugkomdagen zijn ervaringen uitgewisseld over best practices uit de afgelopen maanden en de nieuwe meerjarenplannen van de posten worden coronaproof ontwikkeld. Het is duidelijk dat we niet meer terug kunnen naar het oude normaal, maar dat we in de toekomst – indachtig ook de effecten voor duurzaamheid en klimaat – meer hybride projecten en werkvormen zullen zien.

VAN DER HOEVEN: Nederland heeft al meer dan 400 jaar diplomatieke betrekkingen met Turkije en ondanks de lastige tijden die we hebben gehad, zoals de diplomatieke crisis in 2017, zal de relatie altijd belangrijk blijven. Toen ik hier in 2017 begon met werken was ons netwerk nog erg gericht op de internationaal georiënteerde kunstwereld in Istanboel. We hebben toen veel door het land gereisd en intensief gewerkt aan het opbouwen van nieuwe netwerken in andere steden. Daar kunnen we nu op terugvallen.

MELSERT: Toen duidelijk werd dat de pandemie geen snelle aftocht zou blazen, zijn we gaan nadenken hoe we ons werk, het geven van een podium aan Nederlandse kunstenaars en het verbinden van Nederlandse en Indonesische kunst, cultuur en creatieve industrie, min of meer konden voortzetten. Dat doen we nu door middel van ons virtuele platform e-rasmus huis. Hier hebben we podiumkunstenaars uitgenodigd om online concerten en voorstellingen van ongeveer 30 tot 45 minuten te geven. Ook hebben we op

v.l.n.r. Arjen Uijterlinde (Ambassadeur voor Internationale Culturele Samenwerking), Stef Blok (minister van Buitenlandse Zaken) en Cees de Graaff (directeur DutchCulture).
Fotografie: Aad Meijer

dat platform een 'Family Film Festival': elke derde zondag van de maand laten we een Nederlandse kinderfilm zien met ondertiteling in het Bahasa Indonesia. Hierop loggen 300-400 accounts in. Een betere manier om de Nederlandse cultuur de Indonesische huiskamer in te krijgen is er bijna niet.

Een vraag voor de ambassadeur: het zelfstandige beleidsterrein van het ICB ligt tussen de twee ministeries in. Wat zijn de eigen en concrete doelstellingen van het ICB? Wat maakt het interdepartementale beleid noodzakelijk?

UIJTERLINDE: Het ICB wordt gevormd door de doelstellingen van cultuurbeleid en buitenlandbeleid, handel en ontwikkeling. Het faciliteren van internationale uitwisseling van cultuurmakers draagt niet alleen bij aan de kwaliteit van het cultuuraanbod maar maakt Nederland ook aantrekkelijker voor toerisme en buitenlandse investeerders. Het is ook bevorderlijk voor →

het internationale prestige en marktaandeel van onze culturele industrie in het buitenland. Door te kiezen voor bepaalde focuslanden, speciale calls en thematische programma's krijgt culturele samenwerking ook politieke betekenis. Dit kan door contacten met andere overheden of juist door de kracht van kunst, design en erfgoed een rol te geven in een interculturele dialoog over maatschappelijke vraagstukken. Het ICB vormt een essentieel onderdeel van de *soft power* van Nederland als middelgroot land. Interdepartementaal beleid is gewenst om de vele betrokken spelers en de verschillende instrumenten op elkaar af te stemmen. Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) is daarbij eerstverantwoordelijke voor de basisinfrastructuur van de culturele sector in Nederland en de mandatering van de rijkscultuurfondsen en rijksdiensten, Buitenlandse Zaken (BZ) is verantwoordelijk voor het diplomatieke postennet en geormerkte ICB-budgetten.

Jullie zitten allemaal op posten die spannende tijden tegemoetgaan: een aanstaande Brexit, toenemende spanningen en censuur in Turkije, en een nieuw hoofdstuk in de geschiedenis van Nederland en Indonesië met een mogelijk grote teruggave van koloniaal erfgoed. Hoe gaan jullie daar als attaché mee om?

VAN DE VEN: De gevolgen van Brexit zijn niet cultuurspecifiek. De EU heeft het stimuleringsprogramma Creative Europe, maar heeft verder geen eigen cultuurbeleid; dat is volgens het EU-verdrag aan de lidstaten zelf. Het zijn vooral de generieke gevolgen van Brexit waar de culturele sector veel van gaat merken: vrij verkeer, transport van kunstwerken, douanetarieven en verblijfs- en werkvergunningen. Dingen die vroeger vanzelf gingen en vanzelfsprekend waren, zullen na 1 januari heel anders verlopen; veel van de vragen die daaruit voortkomen, beantwoordt de overheid met het Brexit-loket. Maar ondanks Brexit blijft het Verenigd Koninkrijk een culturele grootmacht. Dus ook na Brexit hebben wij elkaar veel te bieden.

VAN DER HOEVEN: Als attaché heb ik zelf niet direct te maken met censuur. Wij selecteren de makers en hun werk namelijk niet, dat doet de curator of programmeur, wij financieren projecten maar zijn niet inhoudelijk betrokken bij de

selectie. De vrijheid in de media en wetenschap staat hier onder druk en er zitten veel journalisten in de gevangenis. Wij merken soms wel dat kunstenaars voorzichtiger worden, terwijl de kunst juist mag schuren en bevragen; wij zullen de vrijheid van meningsuiting altijd verdedigen.

MELSERT: We hebben als Nederland openheid en transparantie hoog in het vaandel staan. Daar-in past een open dialoog, een écht gesprek over onze verhoudingen. Die verhouding is soms – zeker niet altijd – beladen. Maar mijn ervaring is dat als je pijnlijke onderwerpen niet uit de weg gaat, luistert naar wat de ander te zeggen heeft, aangeeft dat gehoord te hebben en daar iets mee te willen doen, je echt verder komt. Bij ons was bijvoorbeeld het gesprek dat de adviescommissie van de Raad voor Cultuur voerde met de Indonesische delegatie over het terugbrengen van objecten uit koloniale collecties in Nederland zo'n open gesprek. Ik denk dat als we de komende jaren op deze wijze de dialoog blijven voeren, het zal bijdragen aan de volgende stap die Nederland en Indonesië zetten. Daar hoort bij dat Indonesië de dingen op eigen wijze wil doen. Dat is niet altijd onze manier, maar daar respect voor hebben, het niet altijd beter weten, is een houding die daarbij past.

Gefeliciteerd met het 50-jarige bestaan van het Erasmus Huis, het Nederlandse cultureel centrum in Jakarta. Wat is de rol van het Erasmus Huis binnen het ICB?

MELSERT: Het Erasmus Huis is een zegen voor de diplomatie in Indonesië, doordat we hier een eigen plek hebben, zelfs online! Het publiek bestaat voor 95 procent uit Indonesiërs, van wie het merendeel tussen de 18 en 35 jaar is. We willen dat de komende jaren uitbreiden met een programma voor kinderen waarmee we, behalve bouwen aan het publiek van de toekomst, ook de ouders binnenhalen. Het mooie van kunst en cultuur is dat het een goed 'smeermiddel' is voor de bilaterale betrekkingen, maar dat niet alleen: met kunst wordt eerder verbinding gemaakt dan als er direct zaken gedaan moeten worden. Het resultaat is minder aanwijsbaar dan bij mijn collega's op de politieke of economische afdeling, want ik kan nooit claimen dat een deal gesloten is dankzij een bezoek aan het Erasmus Huis of ons andere externe culturele programma. Maar wij hebben in het Erasmus Huis wel de achterban

die Nederland zo graag wil bereiken: we staan in direct contact met meer dan 50.000 volgers uit de hoger opgeleide middenklasse, de *young professionals* en de (toekomstige) leiders.

In de meest recente beleidsnota wordt gesteld dat het ICB heeft bijgedragen aan de ‘internationalisering van de Nederlandse cultuur’ en ‘fungeert als verbindende schakel tussen politieke, economische en maatschappelijke onderwerpen in het cultuur- en buitenland-beleid’. Maar wat is precies internationalisering van cultuur?

UIJTERLINDE: Kunst en cultuur zijn net als kennis en wetenschap niet gebonden aan grenzen. Kunstinstellingen en cultuurmakers bepalen zelf het speelveld en het publiek waarop zij zich willen richten. Internationalisering is in feite een autonome trend gestuurd door de intrinsieke kwaliteit van kunst die ook in het nationale beleid (bijvoorbeeld door de advisering van de Raad voor Cultuur en subsidietoekenningen door de rijkscultuurfondsen) onderkend en gewaardeerd wordt. In het verlengde daarvan speelt het ICB in op de vraag en behoefte van kunstenaars en cultuurinstellingen, waarbij wel een geografische en thematische inkadering plaatsvindt. De focuslanden stellen samen met fondsen en ondersteunende instellingen meerjarenplannen op. In deze plannen wordt de doelstelling van internationalisering verbonden aan de twee andere doelstellingen: hoe kan kunst in een land een bijdrage leveren aan bilaterale, culturele en politieke betrekkingen, en hoe kunnen kunst, erfgoed en creatieve industrie worden betrokken bij de dialoog over grote maatschappelijke vraagstukken en bij het verwezenlijken van de Sustainable Development Goals? Een mooi voorbeeld is het programma ‘Inclusive Cities & Societies’ van het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie, waaruit met ondersteuning vanuit het ICB de afgelopen jaren 26 projecten op het terrein van duurzame stedelijke ontwikkeling en sociale inclusie zijn voortgekomen.

Hoe zien jullie de toekomst van het ICB en jullie land?

VAN DER HOEVEN: De komende jaren worden bepalend. In 2023 bestaat de Turkse republiek honderd jaar en we zitten bovendien midden in

economisch zware tijden. Hiervoor werkte ik bij OCW aan de beleidsbrief over het ICB en daar stonden dan dingen in als ‘cultuur kan bijdragen aan het versterken van bilaterale betrekkingen’. Dat was altijd een abstracte zin, maar nu heb ik aan den lijve ondervonden dat cultuur bruggen kan bouwen, juist als de betrekkingen in zwaar weer terechtkomen. Tijdens de diplomatieke crisis in 2017 gingen de culturele samenwerkingen door, zoals de bruikleen van het schilderij *Gezicht op Ankara* van het Rijksmuseum aan het Rahmi Koç Museum in Ankara. Het was ongelooflijk om te zien dat een schilderij tot zoveel positiviteit en een boekwerk aan media-aandacht kon leiden. Dat heeft enorm geholpen in het op gang houden van de dialoog tussen beide landen.

MELSERT: Indonesië is doordrenkt van kunst en cultuur en het is echt dé manier om contact te maken en relaties aan te gaan. Het jaar 2021 is hier uitgeroepen tot Het Jaar van de Creatieve Industrie, en er is veel behoefte aan deskundigheidsbevordering en het delen van vaardigheden. Wij willen graag inzetten op duurzaamheid op alle fronten. Dat biedt enorme kansen voor Nederland, niet alleen voor de creatieve sector maar ook voor de economie en politiek.

VAN DE VEN: De komende jaren worden spannend; de economische krimp in het Verenigd Koninkrijk gaat richting de 20 procent en bij veel Britten bestaat het gevoel dat de EU ze in de steek heeft gelaten, zowel zij die voor als zij die tegen de Brexit hebben gestemd. Juist daarom hebben we de verbindende kracht van de autonome kunsten nu zo nodig. De kunsten zijn vrij, maar dit sluit niet uit dat cultuur de relatie dient. Het mes kan aan twee kanten snijden. •

Mirthe Berentsen
werkt als journalist,
schrijver en beleids-
adviseur voor
nationale en
internationale
organisaties,
tijdschriften
en kranten.
Fotografie: Jiri Büller